

Л. І. Мачулін

Харківська державна академія культури, м. Харків, Україна

НАЦІОНАЛЬНІ АРХЕТИПИ ЯК МОДУС ПОЕЗІЇ СПРОТИВУ В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ

Л. І. Мачулін. Національні архетипи як модус поезії спротиву в російсько-українській війні

Розглянуто поезію спротиву перших місяців повномасштабного вторгнення 2022 р. російсько-української війни, що рефлексує емоційне потрясіння нації, усвідомлене і неусвідомлене сприйняття трагічних подій. Виявлено, що цей соціокультурний і духовний феномен сприяє світоглядній трансформації суспільства, тому засади народження воєнної поезії найвищого гатунку застосовують на широке дослідження.

Визначено, що сплеск поетичної творчості в жанрі воєнної поезії пояснюється, по-перше, стражданням перших місяців вторгнення через внутрішній конфлікт особистості («Цього не може бути!») і конфлікт, повернений ззовні («Таке не прощається!»). По-друге, психологічні травми (втрати рідних і близьких, домівки, вимушене переміщення тощо) спонукають до пошуку своєрідних рятівних маяків. Через репрезентацію авторського світогляду на трагічні події, індивідуальне, трансформоване на рівні художнього досвіду, стає колективним.

Визначено, що звернення до національних архетипів стало модусом поезії спротиву внаслідок переосмислення в період потрясіння культурної парадигми та пошуку шляхів національної ідентифікації.

Ключові слова: національні архетипи, поезія спротиву, воєнна поезія, мистецтво під час війни, російсько-українська війна, повномасштабне вторгнення 2022, концепт героїчного.

L. Machulin. National archetypes as a modus of resistance poetry in Russian-Ukrainian war

The purpose of the article is to reveal the types of national archetypes of resistance poetry created during the full-scale invasion 2022 of Russian-Ukrainian war.

Poetry of the resistance of the first months of the full-scale invasion 2022 of Russian-Ukrainian

war reflects the emotional upheaval of the nation, the conscious and unconscious perception of tragic events. This socio-cultural and spiritual phenomenon contributes to the worldview transformation of society, therefore the emergence foundations of war poetry of the highest quality deserve profound research.

The methodology. Research with a use of the cultural-historical method based on the systematization and generalization of the researched material reveals national archetypes of war poetry.

The results. The surge of poetic creativity in the genre of war poetry is explained, firstly, by the suffering during the first months of the war due to the internal conflict of the personality ("This cannot be for real!") and the conflict returned from the outside ("This is unforgivable!") Secondly, psychological traumas (losses of family and friends, homes, forced displacement, etc.) prompt the search for rescue beacons. Through the representation of the author's worldview on tragic events, the individual, transformed at the level of artistic experience, becomes collective.

The scientific novelty of the research lies in the fact that for the first time an analysis of the poetry of resistance of the first months of the full-scale invasion 2022 of Russian-Ukrainian war was carried out.

Conclusions. The appeal to national archetypes became a modus of resistance poetry as a result of rethinking during the period of upheaval of the cultural paradigm and the search for ways of national identification.

Key words: national archetypes, poetry of resistance, war poetry, art during the war, Russian-Ukrainian war, the Russian full-scale invasion 2022, concept of heroic.

Постановка проблеми. Актуалізація світоглядно-культурної протидії українських митців «руському миру», що почалася після 24 лютого 2022 р., набула різноманітних мистецьких форм. Художники створюють картини, шаржі,

мурали на воєнну тематику; музиканти звертаються до пісенної спадщини часів козацтва, доби визвольних змагань, створюють сучасні патріотичні композиції, театри наповнюють репертуар виставами національно-патріотичного спрямування. Щоденно створюється великий масив поезії на воєнну тематику, оскільки виник терміновий запит на духовні джерела. Поезія спротиву часів російсько-української війни аксіологічна: вона зорієнтована на ціннісні потреби сучасного українського суспільства, і в цій конкретній історичній ситуації відповідає його актуальним потребам, допомагаючи суспільству своїми рефлексіями трансформувати культурний світогляд. Дослідження поезії спротиву, одного з оперативних «загонів» мистецтва, дозволить з'ясувати механізм вбудовування національної поезії, яка існує в контексті української культури, у західну гуманітарну парадигму.

Актуальність дослідження. Сплеск української поезії на тему російсько-української війни в перші місяці 2022 р. виявився водночас очікуваним і несподіваним. З одного боку, війна з її стражданнями — потужний чинник для творчості, особлива форма колективного опору, з іншого, воєнна поезія, породжена емоційними потрясіннями нації, свідомим і неусвідомленим сприйняттям трагічних подій, з жанрового різновиду мистецтва перетворилась по суті на національну поезію. Поезія спротиву як засіб виживання і зброя в боротьбі з загарбниками наразі розглядається як мегатекст, що базується на національних архетипах. Водночас наукових праць, які узагальнювали б поезію спротиву перших місяців війни, ще не створено. Цей соціокультурний і духовний феномен зумовив світоглядну трансформацію суспільства, тому проблемно-тематичний спектр воєнної поезії заслуговує на широке дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Передусім слід відзначити, що архетипи активно досліджували в довоєнний час: у творчості українських класиків, у драматургії, в українських казках тощо. М. М. Міщенко розглядав українські національні архетипи з погляду ме-

тодології архетипного аналізу в різних дисциплінах (Міщенко, 2014). Г. М. Горішна виконала комплексне дослідження поезії Революції Гідності та модифікацій сучасної лірики руху Опору в контексті революційних віршів XX–XXI ст. Розглянута автором поезія періодів суспільних потрясінь: революцій, повстань, Першої та Другої світових воєн засвідчила, зокрема, спадкоємність у створенні художніх образів на основі національних архетипів (Горішна, 2018). Порівняльний аналіз архетипів постмодерністської української та американської поезії як основного елемента колективного несвідомого виконала Т. М. Доній. Науковиця дійшла висновку, що «Більшість випадків самоідентифікації народів відбувається саме під час переломних історичних моментів, коли настає зміна парадигм мислення. У кожен історичний період у свідомості окремих народів активізуються саме ті архетипи, які найбільше затребувані за певних обставин, що помічаємо на прикладі української та американської постмодерністської поезії» (Доній, 2018). Т. Урись розглядала творчість п'яти поетів і, на її думку, «архетипи, особливо ті, що виявляють себе через архетипні образи з етнонаціональною специфікою, є тими домінантами, що оприявнюють національну ідентичність автора в його творах на текстуальному рівні» (Урись, 2016).

Досліджень на тему воєнної поезії російсько-української війни, яка набула масштабів повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 р., у наукових виданнях з культурології на час підготовки статті не виявлено. Щодо публікацій самої поезії спротиву та обговорення ситуації навколо неї, то за півроку російсько-української війни видано приблизно десять колективних збірок і антологій, на інтернет-порталах (зокрема нетематичних), зібрано тисячі творів, видавництва анонсують персональні книги поетів, західні англійські видання ознайомлюють читачів із сучасною воєнною поезією українських поетів. І хоча цьому масиву науковці ще не встигли приділити достатньо уваги, він, без сумніву, визначається як «сучасна воєнна поезія» і має свої суттєві ознаки.

Уже наприкінці березня 2022 р. Івано-Франківське видавництво випустило антологію «Поезія без укриття». Укладачі визначили її як «антологія всенародного протистояння, поезія, що виходить з укриття й вільно простує у світ як пам'ять про загиблих, як підтримка наших захисників, як хроніка війни, переосмислена на рівні болю, що робить нас незламними» (Гармазій, 2022, с. 6). Книга налічує 70 українських поетів, творчість яких народилась «під гул сирен в укриттях, під гуркотняву колішат евакуаційних потягів» (Гармазій, 2022, с. 5). Головною метою цього унікального соціокультурного проєкту, за словами укладача, є не популяризація авторів, а фіксація поетичного осягнення перших тижнів війни.

Про сплеск і масштаби поетичного спротиву може свідчити і той факт, що два тижні після оголошення портал «Поезія вільних» зібрав понад десять тисяч віршів про війну сімома мовами світу: українською, російською, англійською, французькою, польською, литовською та білоруською. Найбільше віршів надсилали автори з Києва, Чернігова, Харкова, Волновахи, Маріуполя, Миколаєва, Одеси (Кречетова, 2022).

Питання мови сучасної воєнної поезії в перші місяці війни широко обговорювалось на шпальтах вітчизняних і західних видань. Оdesитка Марія Галіна для німецького видання із Франкфурта «Publishing Perspectives» зазначила: «Молоде покоління українців працює з вільним віршем, черпаючи натхнення з німецької чи польської поезії, а не з російської», тому що російська мова стала «тригером», мовою агресії (Snaije, 2022).

Українська поезія спротиву викликає інтерес у шанувальників з усього світу не лише у зв'язку з увагою до ганебної війни проти України. Насамперед, читачі захоплюються героїкою і нескореністю духу, які пронизують сучасну українську поезію, тому не дивно, що прихильники української незалежності українську поезію «змітають із прилавків». Про це повідомила засновниця видавництва «Lost Horse Press» Крістін Лисневич-Голберт, яка ще з 2017 р.

почала видавати українську поезію, в інтерв'ю американському «Publishers Weekly» зауважує: «Я отримую стільки замовлень, що ледве встигаю. <...> ми ніколи не стикалися з таким ажіотажем навколо наших книг. <...> Українські книги до 24 лютого взагалі погано продавалися, а зараз змітають із прилавків» (Nawotka, 2022). Видавництво вже друкувало вірші Любові Якимчук і Сергія Жадана, Бориса Херсонського, Ірини Старовойт, Миколи Воробйова та ін.

Відобразити поетичний спротив у хронології, показати динаміку війни через художню рефлексію — таку мету переслідує літературний журнал «Слов'янин». Вірші, написані в перший місяць війни, видано у двох збірках за березень і червень 2022 р. Майже сто п'ятдесят авторів з п'яти країн світу і п'ятнадцяти українських міст відрефлексували події, свої почуття на глибокому емоційному рівні. Усі вони пронизані силою духу, впевненістю в перемозі добра над злом, художнє слово фіксує поступ до Перемоги.

Вочевидь, наведений огляд літератури не вичерпний, але навіть він свідчить про масштабність та системність інтересу до хвилі української поезії спротиву перших місяців війни. Цього факту достатньо, аби створити одну з перших розвідок про її характерні особливості.

Мета статті — виявити види національних архетипів поезії спротиву, створеної під час повномасштабного вторгнення 2022 р. російсько-української війни.

Поставлена мета потребує виконання таких завдань: аналіз архетипів поезії спротиву перших місяців повномасштабного вторгнення 2022 р. російсько-української війни; з'ясування стилевих ознак та модусу поезії спротиву. Об'єкт дослідження: поезія спротиву, створена в період кінця лютого — кінця червня 2022 р. Предмет дослідження: поетика воєнної поезії, особливості творення художніх образів. Методи дослідження: культурно-історичний, систематизації та узагальнення досліджуваного матеріалу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Усенародний спротив загарбнику, викликаний загрозою знищення нації внаслідок вторгнення

російських військ на територію України 24 лютого 2022 р., відбився не лише в героїчних діях ЗСУ, волонтерському русі, всенародному зборі коштів для захисників, підтримці внутрішньо переміщених осіб, жертвній роботі під вогнем лікарів, працівників комунальних служб і ДСНС. У боротьбі за незалежність держави і збереження нації гідне місце належить поезії. Слід зазначити, що, на відміну від добре організованого голосу мас-медіа, поезію ніхто не очолював та не керував нею.

За означений період поезія спротиву налічує кілька десятків тисяч віршів. Дослідження ґрунтується на емпіричному матеріалі, зосередженому у трьох збірках: «Під укриттям» (5), «Слов'янин-43» (12) і «Слов'янин-44» (11), що надає змоги проаналізувати емоційно-образний згусток індивідуально-колективної рефлексії на події сьогодення і визначити її основні архетипи.

Оскільки майже вся воєнна поезія просякнута духом спротиву злу (війні), то її також можна визначати терміном «поезія спротиву». Від «поезії спротиву» часів Другої світової війни, чи «поезії спротиву» дисидентів у радянські часи та інших прикладів, зокрема закордонних, українська поезія спротиву вирізняється, з одного боку, значною кількістю текстів (різного ґатунку), з іншого — більш інтенсивним сприйняттям, емоційним супроводом, її очікуванням і, врешті-решт, зверненням до національних архетипів. Суттєвим відмінностям має бути присвячене окреме дослідження.

Розглянемо основні ознаки воєнної поезії. По-перше, масова поява текстів різного ґатунку свідчить про залучення до створення поезії спротиву значної кількості як професійних поетів, так і amatorів. Форми комунікації поет-читач різноманітні. В умовах війни соціальні мережі стали великим поетичним майданчиком: вони миттєво тиражують вірші, ознайомлюючи читачів з новинками в найкоротший термін. Новою формою комунікації став виступ поетів у метро перед сотнями людей, яке в Києві та Харкові стало тимчасовим бомбосховищем. Найбільш вдалі вірші стають піснями, а потім

їх накладають на відео та поширюють у соціальних мережах. Індивідуальне через концепт перемоги набуває форми колективного. Таке колективне вираження індивідуального суголосне з Майданом 2014 р. і має універсальну психічну форму, джерелом якої є національні архетипи.

Науковець Тарас Пастух, коментуючи дискусію про amatorські та професійні тексти, про комбатантів та біженців, висловлює думку про те, кому можна писати вірші про війну: «На-явність образних шаблонів, смислових банальностей, риторичних фігур у віршах може бути сприйнято — з точки зору модерної естетики — як низького рівня поетичне письмо. Та з точки зору культурної антропології такі вірші мають цінність, оскільки у своєму різнобічному представленні та функціонуванні вони виявляють і підтримують почуття індивідуальної та колективної ідентичності. Словом і в слові твориться наш світ, слово підтримує моральний дух і армії, і тилу; а цей дух, як вже було сказано, є визначальним у веденні війни» (Пастух, 2022).

Другою характерною ознакою поезії спротиву є більш глибинне і водночас інтенсивне її сприйняття читачами, глибший емоційний супровід, про що свідчить значна доля amatorської поезії. Врешті-решт читач отримує очікуваний концепт героїки — оскільки він не тільки впізнає себе майже в кожному вірші, а й ще готовий у реальності стати героєм. Для багатьох поетів-amatorів і просто читачів — це перейти на українську. «... російське вторгнення, що поставило під питання існування української нації як такої, закономірно викликало світоглядно-культурну протидію з боку українців. Останні почали активно проводити десовєтизацію та дерусифікацію вулиць, скверів, площ, пам'ятників — усього того, що так чи так пов'язане із російським та радянським спільним минулим» (Пастух, 2022).

Третьою ознакою деякі дослідники вважають домінування «жіночого письма» в поезії спротиву. Хоча питання це спірне і має бути досліджене з часом, факти свідчать, що в антології «Без укриття» співвідношення авторів-жінок

до чоловіків становить 46:25, у літературному журналі «Слов'янин» №43 співвідношення 43:29, у наступному номері того ж журналу — 32:22. Тарас Пастух, наприклад, пояснює це не «наступом фемінізму», а виключно воєнними обставинами: чоловіки пішли на фронт і взагалі стриманіші у висловленні почуттів в цей час. Жінки мають більше часу для міркування і більш емоційні: «Вони говорять про себе (свої відчуття та переживання), про своїх коханих, які зараз не з ними, а деє там воюють (і тут виникає щире бажання якось підтримати і захистити їх хоча б словом), про ненависть до ворога, що несе смерть та руйнування, про любов до свого, гармонійного та звичного, про любов до Природи, яка квітне навесні і красу якої не здатна знищити війна. У певних випадках їхнє промовляння набуває ознак родового мовлення, говоріння від імені роду, й тут виринає ідея його незнищенності» (Пастух, 2022).

Наступною ознакою поезії спротиву означеного часу є певна динаміка емоційного супроводу війни залежно від воєнних подій. Тобто, за назвами або за змістом вірша можна доволі впевнено визначити, коли його написано, оскільки майже кожен з них вказує на ті чи інші події, що відбувалися в перші місяці війни. За подіями поезія змістовно поділяється на такі основні теми:

- евакуація, страждання, туга за домівками (у багатьох випадках зруйнованими);
- молитовні замовляння;
- звірства рашистів (Буча, Ірпінь, Маріуполь, Харків, Ізюм та інших міста і села);
- несподівані перемоги та присвяти містам і особам (руський корабель як мем, крейсер «Москва», визволення о. Зміїний та ін.);
- Маріуполь, Драматичний театр, Азовсталь (відстеження подій, героїв тощо);
- Чорнобаївка (як мем, образ помсти на чаклунському рівні та ін.);
- прокляття агресора різного виду;
- перемога.

Автори втілюються в душах убитих, страждають разом з ними і від першої особи звертаються до нас, живих: «Ти не забудь про мене,

Україно!», «Я більше не дихаю і не живу», «Відлітаю, мамо», «Мам, привіт, пишу я з неба», «Дитяча сотня», «Спасіть Маріуполь, сили небесні» (Слов'янин, 2022, №43, 44), «Мамко, я завтра народжусь, побачу весну», «Чи є на тому світі артилерія», «Мамо, коли “відбій?”», «Серце, чого ти стало? Бийся й кажи усім» (Гармазій, 2022) тощо.

Неймовірні страждання українців через збільшувальне скло поезії немало авторів переплавляють у люту ненависть до рашистів: «Ти могили не достоїн», «Ти хто, звірино?», «Бог все видит», «Богом нарядивши сатану...», «Ложись в чернозём, империя», «В мене буде добрий врожай» та інші (Слов'янин, 2022, №44). «Ти уже проклята світом, кривава Росія», «Нема пощади тим, хто прийде з боєм», «Непрощена неділя», «Ми переможемо!», «Рашистська гидь, ти недооцінила», «Боже, не дай затихнути голо-су люті», «Подаруй росіянину смерть!» (Гармазій, 2022) тощо.

У поезіях спротиву, створених пізніше, не в перші дні війни, стає помітнішою зміна тональності. Її характерною ознакою є розуміння того, що війна не завершиться завтра або за тиждень. Тут, у тилу, ми маємо не лише віршовано супроводжувати події, а ще й надихати тих, хто на фронті: «Как утихнет, пиши о любви», «Непереможні», «За пазухою сіре кошеня», «Щось із тобою повинно статись», «Моя армія» тощо (Слов'янин, 2022, №44). «Нація переможців родиться у підвалах», «Ти — мій герой! Сьогодні і назавжди!» (Гармазій, 2022) тощо.

У поезії спротиву доволі чітко вбачаються майже всі основні архетипи національної культури. Над мисленням і волею українців домінують почуття та емоції. Ця ознака є для них характерною. Можливо тому більшість українців не вірили в «братовбивчу війну», не уявляли, як можна йти вбивати тих, з ким з далекого минулого і до останнього дня мали спільний «слов'янський дім». Це зробило їх надто уразливими в неочікуванні підступних дій «сусіда». Архетип «Дім» — це і квартира на дев'ятому поверсі, і місто загалом, і батьківська хата на малій Батьківщині. «Тримаймося! За сонце і за небо! /

Тримаймося — за квіти і траву» закликає Марія Зубрій, тому що рідна земля допоможе: «Ми віримо, що правда переможе, / На нашій вільній і святій землі!» (Слов'янин, 2022, №44, с. 6).

На початку війни, коли ракетно-бомбові удари трощили міста і села, мільйони українців зі Сходу вимушені були рятувати себе і близьких, лишати рідні домівки, їхати в безпечні краї. Набуває поширення абревіатура ВПО — внутрішньопереміщена особа, немало людей стикаються з необхідністю залишити свою оселю, й інколи туга за нею сильніша, ніж страх смерті. Валерія Серова знову й знов збирає валізку, тому що треба їхати, але місця замало навіть для найнеобхіднішого. І тоді вона розуміє: «Та власну домівку в валізу не втисну / І рідную землю не втиснути, звісно. / Лише щось на згадку. Лише щось вагоме. / Валіза готова. Лишаюся вдома». (Слов'янин, 2022, №43, с. 11).

Найчастіше до архетипу «Дім» поети звертаються у віршах про вимушених переселенців, де реальність легко перетворити в художній образ. Тетяна Окунева у вірші «Езжай в Европу или в Палестину» відповідає тим, хто дивується, чому вона досі не виїхала в безпечне місце. Її героїня «не в силах вырвать из души / вишнёвый сад, цветущий возле дома, / затерянный в безропотной глуши». Згадуючи діда і бабу, герой пам'ятає: «Здесь старая черешня у дороги / и пряный дух не вспаханных лугов. / В наследство мне Днепровские пороги / достались от языческих богов». Тобто пам'ять героїні поринає набагато глибше, ніж ті часи, в яких жили її рідні. Сили протистояти лихам війни героїні дає архетип «Дім», тісно пов'язаний з архетипом «Поле»: «Я тут умру и лягу в эту землю, / и с ней сольюсь. Надолго. Навсегда». (Слов'янин, 2022, №43, с. 24).

Архетип «Поле», на думку дослідників, «найбільш крихкий, але й найбільш актуальний аспект української культури, зумовлений історично втратами своєї національної ідентичності. Проблема відродження цього архетипу сьогодні — це проблема усвідомлення українцями себе після 1991 р. нарешті як нації, своєї унікальності поряд з іншими народами» (Міщенко, 2014, с. 94).

Наочно і переконливо складність проблеми відродження змальована у вірші «Розумієте, я не хочу війни» Аліни Рейнгард. З одного боку, її російськомовний герой не хоче війни, а з іншого — він бачить, що рашисти вбивають всіх підряд, не зважаючи на національність, віросповідання, вік, стать. Герой починає розуміти, що «очень многое я сохранил могу — / но не совесть, / как її забули, сумну таку, / в чистім полі». Час і обставини вимагають: «говорят: поскорее определись! / с нами — или с ними?! / я заплещу очі свої на мить. / я тримаю зливу». Але автор відтворює реальність такою, як вона є: хтось здатний одразу побачити світ загалом, його минуле і майбутнє, а хтось просто нездатен. Для них потрібен час: «всё равно ненавидеть вас не смогу. / это — кодекс... / знов дивлюся сон. і в любов свою / поринаю просто» (Слов'янин, 2022, №43, с. 18).

Героя Аліни Рейнгард дослідники називають ще «людина-монада». Це досить характерний для сучасного суспільства (не лише українського) феномен. Такі люди заглиблені у свій внутрішній світ, вони можуть іменувати себе «людиною світу», а для суспільства вони — космополіти. Криза національної свідомості у внутрішньому світі часто призводить людину-монаду до зречення національної культури.

Особливе місце поряд з названими вище архетипами посідає «Велика Матір». Українці вважають цей архетип синонімом України, тому наявність його в українській літературі очікувана. Як і в буденному житті звичайної людини, котра звертається до матері в особливі часи, цей архетип допомагає створити художні образи, пов'язані з захистом, порятунком, пошуком духовної опори на традиційні українські цінності. Колективний герой Олени Корнеєвої пам'ятає, що «Ми — Ярослава Мудрого сини, / Доньки твої, свята княгине Ольго», і звертається за духовною підтримкою: «Не зможе жодна нечисть зруйнувати / Все те, що нам земля дала! / Тримай нас міцно, Україно-мати. / Бо ти у нас, немов життя — одна!». А його впевненість у перемозі над ворогом ґрунтується на досвіді предків і традиційних українських символах: «голос

Тараса», «віра, правда і земля!», «сонця животоки», «калина» (Слов'янин, 2022, №43, с. 94).

Такі ж традиційні символи національної пам'яті використовує Артем Сенчило у вірші «Пророцтво»: «І заспівають кобзарі пісні про Харків, / І на відновленій ріллі життя воскресне». День Перемоги його герой вбачає в суто українському стилі: «І в ґрунт останній окупант впаде з насінням, / І прямо з раю навпростець повз степ і кручі, / Крізь море соняхів Творець прийде до Бучі. / І вийде мати за село назустріч сину, / І будуть правда, і любов, і Україна» (Слов'янин, 2022, №43, с. 100).

Життєстверджуючий архетип «Світло», образи якого — вогонь та світло — відповідні життю та мудрості знаходимо в Олесі Остапенко: «Перед світанком завжди найсильніша пітьма, / Сонце ж проб'ється — миттєво або крадькома» (Слов'янин, 2022, №43, с. 95). Особливу довіру і спокій викликають художні образи, створені Володимиром Шевченком у вірші «Моя армія» — збройні сили, які в уяві обивателя — залізни й похмурі супермени, з усіх боків обвішані грізною зброєю, повинні викликати страх і бажання не наближатись. Але насправді:

Моя армія варить каву та слухає джаз.
Танцює танго та сальсу, а іноді вальс.
Моя армія читає Біблію та робить намаз.
Її благають дати автографи Тор та навіть Марс!
Моя армія пише вірші та малює гуашшю.
Вона одразу відчуває, хто є свій, а хто точно не з наших.
Моя армія багато жартує, сміється та майже не плаче.
Лише інколи, тихо, вночі, коли в вальхалу йдуть ті, що наші.
Моя армія складається з тисячі різних історій,
Вони з'являються від вітру війни, як хвилі на морі.
Вона їх згадує, коли закурить — в перервах між боєм.
Дві, три коротких затяжки — та знов вертає до строю.
Моя армія ніколи не спить та завжди на варті.
Вона не вірить гучним словам — вони геть нічого не варті.

Вона сумує за домом, та робить собі дім усюди.
Моя армія — то є найкращі на світі люди.

(Слов'янин, 2022, №44, с. 78).

Від цього образу сучасного українського захисника йде майже божественне світло і водночас ми розуміємо: щоб перемогти зло треба самому не стати злом. Цей вірш яскраво ілюструє тезу вчених, що «у структурі української психіки почуття — домінуюча функція, а воля і мислення — підпорядковані функції, тобто сфера почуттів в українській психіці переважає або панує над сферою волі і сферою мислення». (Гнатюк, 2000, с. 211) Зважаючи на таку особливість, дослідники припускають відсутність в українців агресивності у світогляді, що у світлі останніх подій, звісно, може викликати дискусію (Кульчицький, 1995, с. 158).

Звернення до прадавніх часів Київської Русі, українських гетьманів і фундаторів української літератури — найбільш поширене в поезії спротиву першого етапу. Це архетип «Часу», який повертає нас до витоків українського народу, а ще прив'язує до них сучасне покоління. Цей сконцентрований образ демонструє нам Олександр Ірванець:

Маску зірвала Москва, і тепер
Битимуть ворога, доки не виб'ють
Кий із Хоривом, Щек-волонтер,
І парамедик, сестра їхня Либідь!
...
Он замінивши хреста на меч,
З гірки спускається князь Володимир!
Вже ж облягало козацтво Москву,
Тож не пропустим нового моменту!
Гетьман Богдан струсонував булаву
І спрямував коня з постаменту!
Рать монументів за нас піднялась!
Гучно і грізно, а не безшелесно:
Від Універу крокує Тарас,
Зверху з бульвару спускається Леся.
Нишкни, Москво, і дарма не молись!
Правда за нами й льоди наші скресли!
Ми вас водою хрестили колись.
Ми вас вогнем остаточно похрестим!
(Слов'янин, 2022, №43, с. 105).

Переосмислення культурної парадигми в сучасних українських реаліях за допомогою поезії спротиву є один із шляхів національної ідентифікації.

Висновки. Дослідження воєнної поезії перших місяців повномасштабного вторгнення, яке почалась 24 лютого 2022 р., російсько-української війни виявило:

1. Звернення до національних архетипів в поезії спротиву зумовлено особливими історичними подіями — початком повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 р. Домінантність національних архетипів у поезії спротиву пояснюється глибинною національною пам'яттю і сприяє трансформації культурного світогляду українського народу. Художні образи, створені на національних архетипах, демонструють у поезії спротиву стійкий концепт героїчного, а сама вона стала важливим чинником української культури.

2. Поезія спротиву є одночасною, майже синхронною рефлексією на перебіг воєнних подій. За емоційним напруженням, глибиною сприйняття та впливом її на суспільство виокремлюється період кінець лютого — кінець червня 2022 р. Для зазначеного часу поезія спротиву характеризується такими ознаками, як воля до свободи, незламний дух, нескореність нації, віра в перемогу. Її основні художні образи беруть витoki з етногенетичної пам'яті і представлені в основних архетипах: Дім, Поле, Велика Матір, Світло, Час.

Перспективи подальших досліджень. У наступних статтях плануємо дослідити розвиток поезії спротиву до кінця війни з метою порівняння використання художніх прийомів упродовж російсько-української війни. Узагальнене дослідження має бути присвячене суттєвим відмінностям поезії спротиву в російсько-українській війні від аналогічної поезії попередніх історичних потрясінь.

Список посилань

- Гармазій, Н. (Ред.). (2022). Поезія без укриття. *Без укриття: антологія*. Дискурсус.
- Гнатюк, Я. С. (2000). Реконструкція кордоцентричної парадигми в українській класичній філософії:

постановка проблеми і термінологічні пояснення. *Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія*. Вип. 4, Ч. 1, с. 211. Плай.

- Горішна, Г. М. (2018). *Поезія Майдану у дискурсі української революційної поезії XX–XXI століття*. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису [Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 10.01.01 «Українська література» (014.01 — Українська мова і література). Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. Міністерство освіти і науки України, Тернопіль].
- Доній, Т. М. (2018). *Архетипи і топоси постмодерністської поезії України та США*. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису [Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.05 — Порівняльне літературознавство. Київський національний університет імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України. Київ].
- Кречетова, Д. (2022, Квітня 6). 80% — оптимістичні. Портал «Поезія вільних» зібрав понад 10 тисяч віршів про війну. Українська правда. Життя. <https://life.pravda.com.ua/culture/2022/04/6/248129/>
- Кульчицький, О. (1995). *Основи філософії і філософічних наук*. Мюнхен, Львів.
- Мищенко, М. М. (2014). Українські національні архетипи: від колективного несвідомого до усвідомленої національної ідентичності (до актуальності методології архетипичного аналізу). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Філософія. Філософські перипетії*. Випуск № 1130 (51), 90–94.
- Пастух, Т. (2022, Липня 27). *Поезія в час війни. Частина II*. Zbruc. <https://zbruc.eu/node/112646>
- Слов'янин (2022). Літературно-художнє видання, №43. Харків.
- Слов'янин (2022). Літературно-художнє видання, №44. Харків.
- Урись, Т. (2016). Архетип як естетична домінанта художнього вираження модусу національної ідентичності в сучасній українській поезії. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. Випуск 1 (35), 96–100.
- Glaser, A., & Yuliya Ilchuk (Trans.). (2022, June 30). "The Sky is Innocent." *New Writing by Ukrainian Poet Ostep Slyvynsky*. Literary hub. https://lithub.com/the-sky-is-innocent-new-writing-by-ukrainian-poet-ostep-slyvynsky/?fbclid=IwAR1Dvk2KpeM0Jzypem26MNme4fCs3L4hkp4P3F6oy6acZoK_wmwXOvO8qj4

- Nawotka, Ed. (2022, May 6). *War Sparks Interest in Ukrainian Poetry*. PW. https://www.publishersweekly.com/pw/by-topic/international/international-book-news/article/89247-war-sparks-interest-in-ukrainian-poetry.html?fbclid=IwAR0_1WdfSrLtwZ-6JOc63h2c981hr3P_D1Ah28NcpW_DdnCLCh5F4pgUyv8
- Snaije, O. (2022, March 21). *Ukraine: Maria Galina on the Russian Language as “a Trigger”*. Publishing perspectives. <https://publishingperspectives.com/2022/03/ukraine-maria-galina-on-the-russian-language-as-a-trigger/>

References

- Donii, T. M. (2018). *Archetypes and topos of postmodern poetry of Ukraine and the USA*. Qualifying scientific work on the rights of the manuscript [Dissertation for obtaining the scientific degree of candidate of philological sciences in the specialty 10.01.05 — Comparative literary studies. Taras Shevchenko Kyiv National University of the Ministry of Education and Science of Ukraine. Kyiv]. [In Ukrainian].
- Glaser, A., & Yuliya Ilchuk (Trans.). (2022, June 30). “*The Sky is Innocent.*” *New Writing by Ukrainian Poet Ostap Slyvynsky*. Literary hub. https://lithub.com/the-sky-is-innocent-new-writing-by-ukrainian-poet-ostap-slyvynsky/?fbclid=IwAR1Dvk2KpeM0Jzypem26MNme4fCs3L4hkp4P3F6oy6acZoK_wmwXOV08qj4 [In English].
- Harmazii, N. (Ed.). (2022). *Poetry without shelter. Without shelter: an anthology*. Dyskursus. [In Ukrainian].
- Hnatiuk, Ya. S. (2000). Reconstruction of the cordocentric paradigm in Ukrainian classical philosophy: statement of the problem and terminological explanations. *Zbirnyk naukovykh prats: filosofii, sotsiologii, psyholohii*. Issue 4, P. 1, p. 211. Plai. [In Ukrainian].
- Horishna, H. M. (2018). *Maidan poetry in the discourse of Ukrainian revolutionary poetry of the 20th–21st centuries*. Qualifying scientific work on manuscript rights [Dissertation for obtaining the scientific degree of candidate of philological sciences (doctor of philosophy) with the specialty 10.01.01 “Ukrainian literature” (014.01 — Ukrainian language and literature). Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk. Ministry of Education and Science of Ukraine, Ternopil]. [In Ukrainian].
- Krechetova, D. (2022, April 6). *80% are optimistic. The “Poetry of the Free” portal has collected over 10,000 poems about the war*. Ukrainska pravda. Zhyttia. <https://life.pravda.com.ua/culture/2022/04/6/248129/> [In Ukrainian].
- Kulchytskyi, O. (1995). *Basics of philosophy and philosophical sciences*. Munich, Lviv. [In Ukrainian].
- Mishchenko, M. M. (2014). Ukrainian national archetypes: from the collective unconscious to the conscious national identity (to the relevance of the methodology of aretypic analysis). *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Serii: Filosofii. Filosofski perypetii*. Issue № 1130 (51), 90–94. [In Ukrainian].
- Nawotka, Ed (2022, May 6). *War Sparks Interest in Ukrainian Poetry*. PW. https://www.publishersweekly.com/pw/by-topic/international/international-book-news/article/89247-war-sparks-interest-in-ukrainian-poetry.html?fbclid=IwAR0_1WdfSrLtwZ-6JOc63h2c981hr3P_D1Ah28NcpW_DdnCLCh5F4pgUyv8 [In English].
- Pastukh, T. (2022, July 27). *Poetry in time of war. Part II*. Zbruc. <https://zbruc.eu/node/112646> [In Ukrainian].
- Slovianyn (2022). Literary and artistic publication, №43. Kharkiv. [In Ukrainian].
- Slovianyn (2022). Literary and artistic publication, №44. Kharkiv. [In Ukrainian].
- Snaije, O. (2022, March 21). *Ukraine: Maria Galina on the Russian Language as “a Trigger”*. Publishing perspectives. <https://publishingperspectives.com/2022/03/ukraine-maria-galina-on-the-russian-language-as-a-trigger/> [In English].
- Urys, T. (2016). Archetype as an aesthetic dominant of artistic expression of the mode of national identity in modern Ukrainian poetry. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Filologhiia*. Issue 1 (35), 96–100. [In Ukrainian].

Надійшла до редколегії 27.07.2022